

ראש השנה השביעית – שבת שלום

הרב מרדכי ענתבי

הלכות ומנהגי ראש השנה

הכנות לראש השנה - ראש השנה הוא אמנם יום הדין ומוראו על פנינו אך הוא גם יום טוב ומצוה עלינו לכבדו ולשמחו בו כבשאר ימים טובים. על כן יתגלח ויסתפר לכבוד היום וילבש מלבושי חג, יש מקומות שנהגו ללבוש בגדי לבן. אף הנשים יתלבשו בבגדי חג לפני כניסת החג כדי לכבדו.

השנה חל ראש השנה בימים חמישי ושישי, כניסת החג ביום רביעי בשעה 17:57. הצירוף של ימי החג ושבת דורש מאתנו היערכות מתאימה, יש דברים שאנו צריכים להכין מיום רביעי לשבת ויש שנוכל במגבלות מסוימות להכין מיום שישי לשבת. **עירוב תבשילין** שיאפשר בישול מהחג לשבת יש לערוך ביום רביעי לפני כניסת החג בשעה 17:57.

עירוב תבשילין – יש להכינו כפי שמופיע בסידורים כדי שיוכל לבשל ולהדליק הנרות ביום טוב (יום שישי) לצורך שבת.

פלטת שבת – מי שמתכוון להשתמש בפלטה חשמלית לשבת, צריך לחברה כבר מערב ראש השנה, מכיוון שאסור לחברה או לנתקה ביום טוב

מכשירי חשמל – המעוניין להשתמש במזגן, תנור אפיה, מיחם חשמלי, מאוורר וכדומה, מכשיר הנדרש ומותר להשתמש בו בחג, חייב לחברו מערב החג ולתכנן את ה"שעון שבת" כבר מערב יום טוב כלומר מיום רביעי לפני כניסת החג וכך יפעל עד מוצאי שבת.

הכנת הנרות ליום השני ולשבת - מכיוון שאסור לחמם ולהדביק הנר לפמוט, ביום טוב, יש להכין לפני החג נרות ללילה השני וכן לשבת, אלא אם כן הנר מותאם לפמוט ואין צורך בהדבקתו כי אז מותר להעמיד את הנר בפמוט ב"ו"ט. (אפשר להשתמש בתחניות חד-פעמיות ולהחליפן בכל הדלקה).

מה בין יום טוב לשבת - אין בין יום טוב לשבת אלא מלאכת אוכל נפש בלבד. לא כל צרכי אוכל נפש מותרים אלא אלו שרגילים לעשותם יום יום. על כן אסרו חכמים מלאכות כגון קצירה, בצירה טחינה וכו' - כדי שלא יהיה טרוד במלאכות שונות בחג וימנע משמחת החג. על כן, בימינו, לא עושים ב"ו"ט דברים שלא רגילים לעשותם ברגיל כגון אפיית לחם ועוגות, כתישת תבלינים וכו'. ראוי שגם בעלת הבית תשמח בשמחת החג ולכן מומלץ להכין כל מה שאפשר לפני החג.

שימוש באש ביום טוב - יצירת אש חדשה אסורה ביום טוב. על כן צריך להכין לפני כניסת החג נר שממנו יהיה אפשר "להעביר" אש לצורך הדלקת נרות החג ביום השני ולכבוד שבת וכן לבישול בשני ימי החג. אפשר להשתמש לצורך כך ב"נר נשמה" או שמן בכוס שיידלק יותר מ 24 שעות. אסור להשתמש במצת אלקטרוני ידני או הקבוע בכיריים לכן ישים לב לנתק או לכסות את לחצן המצת שבכיריים (תלוי בדרך ההפעלה).

הדלקת הנרות – בערב החג תדליק האישה מלכתחילה את נרות יום טוב על פי הזמן המופיע בלוחות (17: 57). אם לא הדליקה בשעה זו, יכולה להדליק עד השקיעה, אם עברה השקיעה יכולה להדליק רק מאש שהועברה מאש אחרת ולא בהדלקה מגפרור. בערב ראש השנה מברכות הנשים "להדליק נר של יום טוב", הנהוגות לברך שהחיינו ביום טוב בהדלקת הנרות מברכות אף בראש השנה, נשים רבות נהגו לברך ולאחר מכן להדליק ביום טוב אף על פי שבשבת נוהגות להדליק ולאחר מכן לברך. כל אישה תנהג כמנהג משפחתה.

מכל מקום לא תכבה את הגפרור לאחר ההדלקה אלא תניחו במקום בטוח. גם אישה שברכה "שהחיינו" בהדלקה תענה אמן בברכת "שהחיינו" בקידוש. אולם, איש המדליק נרות לא יברך שהחיינו אלא בקידוש בלבד.

ליל ראש השנה - ראוי שיהיה השולחן ערוך, הנרות דולקים וכל בני הבית לבושים בגדי חג. בעת שחוזרים מבית הכנסת, יכנסו לבית בשמחה ואף אם לא הכל מוכן לא יקפידו על כך ואפילו בליבם. יעמוד ויקדש על היין שלוש ברכות: ברכת הגפן, קידוש היום ושהחיינו כמופיע במחזורים. על השומעים להקשיב היטב ולכוון לצאת ידי חובה ועל המקדש לכוון להוציא ידי חובה - כך הוא כל השנה וביחוד בערב זה.

מאכלים שנהגו לאכול לסימן טוב - נהגו לאכול בליל ראש השנה מאכלים ששםם רומז לסימן לטוב: שירבו זכויותינו, שייטמו אויבנו, שנהיה לראש ולא לזנב וכו'. כל זה הינו מנהג טוב כנזכר בשולחן ערוך ואולם הוא מנהג בלבד ולא חיוב. לאחר הקידוש ייטול ידיו ויברך המוציא ואח"כ יאמר סדר הברכות לפי דין קדימה בברכות כמופיע במחזורים ותוך הקפדה על דיני מאכלים הבאים מחמת הסעודה שאין לברך עליהם, כגון, זיתים, לוביה, דלעת וכו'.

כיבוי אש ביום טוב - אסור לכבות אש ביו"ט ואסור לכבות את להבת הגז בכיריים. אם יש לו "שעון גז" - הנה מה טוב. ואם לא, יעמיד על הכירה קומקום מים לצורך שתיית קפה, המים ירתחו, יגלשו ובגרמא יכבו האש. אח"כ יסובב את הכפתור כדי למנוע דליפת גז וישתמש במים החמים לשתייה. מותר להנמיך את האש בכירה אם ההנמכה היא לצורך התבשיל כדי שלא ישרף. אסור להשתמש בכיריים או בתנור חשמלי אלא באמצעות שעון חשמלי המכוון מערב החג.

תקיעת שופר - מצוות עשה מהתורה לתקוע בראש השנה בשופר, שנאמר: "יום תרועה יהיה לכם." (במדבר כ"ט, א). מברכים ביום הראשון, "לשמוע קול שופר" וברכת "שהחיינו", נהגו בקהילות אשכנז לברך "שהחיינו" גם ביום השני.

נשים ותקיעת שופר - אמנם נשים פטורות ממצוות שמיעת קול שופר משום שהיא "מצוות עשה שהזמן גרמא". אולם, כתוב שהנשים קיבלו עליהן לצאת ידי חובה ולכן הולכות הנשים לבית הכנסת לשמוע תקיעות שופר כהלכתן. אישה ששמעה שופר אפילו רק שנה אחת וכעת אינה יכולה ללכת לבית הכנסת לשמוע התקיעות יביאו בעל תוקע לביתה או שתשמע לפחות 30 תקיעות בבית הכנסת.

שינה בראש השנה - יש המקפידים שלא לישון בראש השנה ואמרו חכמי המוסר כי אם אדם לא ישן אך יושב ומדבר דברים בטלים עדיף שישן. ומכל מקום תיקנו חכמים בתפילת ראש השנה תוספת פיוטים ויש מקפידים להאריך התפילה עד חצות היום כדי שראשו ורובו של האדם יהיה בקדושה ובטהרה בתפילה. חכמים אחרונים תיקנו שביום ראש השנה אחה"צ קוראים תהילים (פעמיים כמניין כפר) או משניות כדי שיהיה גם חלק זה של היום בתורה ובשעה שדנים אותו יהא עוסק בתורה. כדברי החיד"א: "יתגבר כארי שלא ישן בראש השנה ויעסוק בתורה כי לא כל העיתות שוות לישון ולהתענג כי עתה יום הדין וכל העולם עוברין כבני מרום לפניו יתברך".
ואף שכתבו שאחרי חצות מתר לישון, דווקא אם מרגיש עייפות רבה שלא יוכל להתפלל כראוי, ומכל מקום טוב להתגבר ולעסוק בתורה.

תשליך - ביום הראשון של ראש השנה נוהגים לומר סדר תשליך על סמך הפסוק: "ותשליך במצולות ים כל חטאתם". נוהגים לומר סדר תשליך בסמוך למקור מים: ים, מעיין בור מים וכו' ואם אינו יכול לצאת מביתו או שאין בסביבתו מקור מים כנ"ל יכול לומר התשליך בחדר שיש בו דלי מים.

הכנה מיום טוב ראשון ליו"ט שני - ביו"ט הראשון אסור להכין שום דבר ליום השני ואפילו לערוך השולחן ולהכין הנרות להדלקה, על כן, יכינו צרכי היום השני רק כשיחשיך (19:00).

הדלקת נר וקידוש בלילה השני - תדליק הנרות ליו"ט השני לאחר שיחשיך (19:00) ואם הולכת האישה לבית הכנסת תדליק מיד לאחר שתחזור. הקידוש בליל יו"ט השני כביום הראשון כולל ברכת שהחיינו. טוב שיאמר את ברכת שהחיינו על בגד חדש או פרי חדש המונח על השולחן אך גם אם אין לו חדש בכל זאת יאמר שהחיינו בקידוש.

ליל שבת - כל ההכנות לשבת, סידור המאכלים על פלטת שבת (שחוברת לחשמל מיום רביעי) וכן הדלקת נרות - יהיו לפני (17:55) זמן הדלקת נרות.

לקראת שנת השמיטה

"שש שנים תזרע" וגו' כתב בעל ספר "משך חכמה": שבע שנות השמיטה מקבילות לששת ימי בראשית. וכשם שנאמר על יום השבת: "שבת לד'" כך נאמר על שנת השמיטה: "שבת לד'". השנים השלישית והשישית לשמיטה הן שנות "מעשר-עני" בניגוד לשאר השנים שהן שנות "מעשר-שני" וגם לכך יש הקבלה לששת ימי בראשית. ביום השלישי וביום השישי לבריאת העולם נאמר פעמיים "כי טוב", בעוד שעל שאר הימים נאמר רק פעם אחת (פרט ליום ב' בו לא נאמר כלל). והרמז בכך נאה מאד, לומר לך "כי טוב" - הוא להיטיב לזולת (לעני). (ליקוטי יוסף לאאמ"ור ז"ה)

מעל הכל יום השבת, שהוא יום מנוחה לכל ללא הבדל מעמדות, כולם שווים ושובתים, כך היא שנת השבע שנת השמיטה "לא יגוש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה" שנת שוויון ומרגע, אין רכוש פרטי מסוים ולא זכות קפדנית, ... "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לך ולעבדך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול". (הקדמת שבת הארץ למרן זצוק"ל)

בגינות נוי

שנת השמיטה מתקרבת ועמה איסור עבודת הקרקע (את סוגי האיסורים נפרט בהמשך). בשכונתנו, בה מתגוררים רבים בדירות עם גינות, צריך, כבר בימים אלה, להכין את הגינה לקראת שנת השמיטה. היתר מכירת הקרקע הנהוג באדמות חקלאיות, אינו חל על גינות נוי ועציצים ועל כן כל אדם המחזיק גינת נוי או עציצים או אדניות, העומדים תחת כיפת השמים או בחלונות הבתים (לא כולל עציצים בתוך הבית או מתחת לתקרה במרפסת מקורה!), צריך לדעת את פרטי הדינים ביחס לשנת השמיטה. המלאכות שצריך להזדרז לעשותם עוד לפני ראש השנה תשע"ה:

- א. נטיעה: עצי פרי ושיחי פרי רב שנתיים (בהם נוהג ערלה) - היה מותר לנטוע עד ט"ו באב ועל כן לא ניתן לנטוע כיום עצים אלו וצריך לחכות עד אחרי ראש השנה של שנת תשע"ו.
2. עצי סרק, שיחים רב שנתיים אחרים מותרים בנטיעה עד ט"ו באלול לפני השקיעה.
3. צמחי סרק חד שנתיים מותר לנטוע עד כ"ו באלול לפני השקיעה. דשא הדורש גיזום רב במשך החודשים הראשונים כדי שיקלט ויצמח טוב יותר, כבר לא ניתן לשתול. (מרבדשא, כדאי לשאול מורה הוראה).
4. שתילי מאכל או ריח חד-שנתיים - מותר לנטוע רק אם קליטתם תהיה לפני ראש השנה תשע"ה.
5. זרעי מאכל או ריח חד שנתיים - מותר לזרוע, אם נביטתם תהיה לפני ראש השנה תשס"ח. כל מין לפני זמן נביטתו.
6. שתילה בגוש (גוש אדמה המקיף את השורשים), בתנאי שלא יתפורר בזמן ההעברה מותרת עד כ"ט באלול ואולם בעצי פרי, צריך להתייעץ עם רב כיוון שפרטי הדין הם רבים.

דישון - דישון אסור בשנת השמיטה ועל כן צריך לתת מנות נוספות השנה, תשע"ד כדי לדלג על תשע"ה. יש דשנים המתפרקים במשך 12 חודשים וצריך להטמינם בקרקע לפני ראש השנה (לפני יום ד') והם יפעלו כל השנה (לדוגמא, אוסמוקוט, מולטי T או איריפום)

הדברה - טיפול בכל סוגי הצמחיה כנגד מזיקים הפוגעים בצמחיה מותר.

גיזום - גיזום אסור בשביעית, על כן יש לגזום את הצמחיה עתה לפני ראש השנה ובפרט את הוורדים. גדר חיה המפריעה למעבר אנשים ניתן לגזום כיון שאין כאן צורך השיח, אולם לגזום כדי למלא חללים וכדומה, אסור.

7. גינות בחצרות בתים משותפים, דינם כגינה שלנו ועבודתה כפי הכתוב למעלה. באם יש שכנים שאינם מקפידים יש לשאול מורה הוראה כיצד לנהוג.

במטבח

שימוש בפירות שביעית

פירות ארץ ישראל בעלי מעלה מיוחדת הם שגדלים בארץ ה' ושואבים הם מקדושתה. למעלה מזה פירות הגדלים בארץ ישראל ארץ ה' ארץ הקודש - בשנת השמיטה. "שנת שבתון יהיה לארץ", שנה שהיא שבת לארץ ושבת לה', שנה של קדושה, הפירות הגדלים בה נחונים בתכונות מיוחדות, על כן יש מעלה מיוחדת באכילתם. הרמב"ן בהשגותיו (השגה ג') לספר המצוות של הרמב"ם מונה את מצות אכילת פירות השביעית כאחת ממנין תרי"ג המצוות של התורה, זאת על סמך הפסוק "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" ומה נעים ומה טוב להתקדש בקדושת אותה שנה דרך אכילת פירותיה הקדושים!

"פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו "תהיה" אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע:

לאכילה ולשתייה כיצד - לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות דבר שדרכו לאכול חי לא יאכלנו מבושל ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר:

פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה לחיה ולעופות הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה אין מחייבין אותו להחזירה שנאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול":

להדלקת הנר כיצד - שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו בדמי שביעית ולא יתן השמן לתוך המדורה אלא מדליקו בנר:

לצביעה כיצד - דברים שדרכן לצבוע בהן, אף ע"פ שהן מאכלי אדם צובעין בהן לאדם:" (רמב"ם, שמיטה ויובל פרק ה)

על כן הדרך הטובה ביותר היא להשתמש בפירות המשווקים דרך אוצר בית דין וקדושים בקדושת שביעית תוך כדי התנהגות נאותה על פי קדושתם.

באם אין פירות כאלה יש להעדיף פירות של קרקע שיהודי מכרה לגוי לפני שנת השמיטה על פני תוצרת "נכרית", בפרט של שונאינו מחריבנו.

חלות קדושת שביעית על התוצרת החקלאית משתנית בהתאם לסוג הגידול. פירות העץ – כשגידולם היה בשנת השמיטה, חנטה או הבאת שליש.

ירקות – לפי לקיטתם וממילא כבר למחרת ראש השנה הבעל"ט יש קדושה בירקות שנקטפים בשנה זו. ובהמשך חל איסור ספיחין על ירקות כשעובר זמן שיכולים לזרעם בשנה השביעית.

מכיוון שקיימים פרטים רבים לגבי דין זה, על כן מומלץ לעקוב אחר פרסומי הכשרות בעניין.

כת' יורה ומתי' אה' 6/16